

– azt mondta, hogy az írottakért talán meg is haragszol. Nem hiszem! Neked sincs, nekem sincs senkink – a családjainkon kívül –, akikkel őszintén beszélhetnénk. Sokkal jobban szeretlek és becüllek Téged, mint hogy azt kívánjam Néked, hogy folytassad csak tovább a parodizálást és száz dúcig meg se állj. Tagadom, hogy kedves és tetszetős téma lenne a »béke«. Én ilyent soha többé nem fogok komponálni, már épp eleget csináltam belőle. Éljen az ezerféle szép ötlet, ami még belőlünk – bár sokáig élénk – kitelik”.

Az emlékezést összeállította és ismertette a KBK Szegedi Csoport 2012 február 10-i klubfoglalkozásán Rácz Mária

A RÁKÓCZI SZABADSÁGHARC KORA EX LIBRISEKEN, ALKALMI GRAFIKÁKON

A kuruc kor és hadvezérei, fontosabb várak, a Rákóczi-szabadságharc csatahelyszínei ex libriseken való előfordulásának nyomon követésére vállalkoztam a Kisgrafika Barátok Köre 2012. március 7-i rendezvényén *II. Rákóczi Ferenc és kortársai, várak, csatahelyszínek ex libriseken, kisgrafikákon* című vetítettképes előadásomban. Ennek főbb szálait foglalom össze a következőkben.

Az ex libriseken a vezető személyiségek, a főbb csatahelyek, a kuruc-labanc összecsapások és országgyűlések színterét jelentő várak, a fegyverletétel, a száműzetés helyszínei is bemutatásra kerülnek, tehát intézmények, topográfiai adatok, tárgyak, objektumok, kulturális alkotások egyaránt szerepelnek. Az időkeret a szabadságharc konkrét tartamán (1703–1711) túlmutatva a kultusz, emlékezet éveit is érinti, a mai napig hatóan.

II. Rákóczi Ferencet (1676–1735), a vezérlő fejedelmet megörökítő portrégrafikák közül kiemelkednek Fery Antal alkotásai. *II. Rákóczi Ferenc* születésének 300. évfordulója alkalmából, 1976-ban számos alkalmi grafikát és ex librist készített a fejedelem portréjával, a *Cum Deo pro patria et libertate* jelmonddal és a családi címerrel (op. 1122, op. 1123, op. 1124). (1. sz. ábra)

1. ábra: Fery Antal fametszete, X2, Op. 1122 (1976), 75×108

Andruskó Károly (1915–2008) zentai grafikus, nyomdász Blaskó Mihály nevére készített ex librisén, *Kőhegyi Gyula* (1933–) Vasné Tóth Kornélia számára alkotott könyvjegyen (2011) is *II. Rákóczi Ferenc* portréja látható. *Varga Edit* egészalakos Rákóczi-ábrázolást készített a szabadságharc bukásának 300. évfordulóra (Ex libris V. Tóth Kornélia, 2011). (2. sz. ábra)

Rézkarcon örökíti meg Rákóczi alakját három grafikus, *Tempinszky István*, *Cseh Gusztáv* és az orosz *Jevgenyij Nyikolajevics Tyihanovics*. *Tempinszky István* (1907–1979) alkotásán a *Pro libertate* felirat látható, *II. Rákóczi Ferenc* és *XIV. Lajos*, a Napkirály ábrázolásával. Rákóczi a francia királyhoz fordult a szabadságharc támogatása ügyében, többször leveleztek, tárgyaltak.

Ráday Pál (1677–1733) Rákóczi jegyzője, kancellárja, kuruc diplomata portréja látható *Fery Antal* intézményi ex librisén, a *Ráday Könyvtár* számára készített könyvjegyen. A grafika *Ráday Pál* könyvtáralapító tevékenységének állít emléket. Hagyományosan őt tekintjük a *Ráday Könyvtár* alapítójának, noha a könyvek többségét fia, *Gedeon* gyűjtötte össze.

A zágoni születésű *Mikes Kelemen* (1690–1761) Rákóczi íródeákja, 1707-től kamarása elkísérte őt a száműzetés helyszíneire is. *Cseh Gusztáv* (1900–1972) rézkarcán *Mikes* mellképe, *Mata János* (1907–1944) *Mikes Kelemen* nevére készített könyvjegyen a törökországi száműzetés évei elevenednek meg. A *Márvány-tenger* partján az előtérből egy vaskos kopjafa emelkedik ki, a háttérben épületek és minaret láthatók.

A kibontakozó szabadságharcban a kurucok (a szabadságharc katonái) és a labancok (a Habsburg-pártiak) álltak szemben egymással. A hadászatra utaló ábrázolások közül gyakoriak a kuruc katonábrázolások. *Bánsági András* (1914–) grafikáján kuruc vitéz látható, tárogatóval. A tárogatót (török-sípót) hadbahívásra alkalmazták, erős, átható hangja miatt. Használata a törökök révén jött divatba. *Imets László* (1934–) 2011-es fametszetű ex librisén kuruc lovas látható, Rákóczi címeres zászlóval (Ex libris Vasné Tóth Kornélia, 2011). A család címere: vörös mezőben hármás zöld halomból kinövő, arany keréken álló, kiterjesztett szárnyú fekete sas, mely fölémelt jobbáiban arany markolatú egyenes kardot tart. Jelmondata: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Ha Isten velünk, ki ellenünk?). *Haranghy Jenő* (1894–1951) Komáromi János regényíró nevére (op. 134) készített ex librisén tépett kuruc zászló látható. (3. sz. ábra)

Mivel a háborúhoz, ahogy *Montecuccoli* olasz származású császári hadvezér is állította, három dolog kell: pénz, pénz és pénz, több helyütt (Kassán, Körmöcbányán, Munkácsan, Nagybányán, Rozsnyón stb.) verettek pénzt a szabadságharc költségeinek fedezése céljából. A főbb

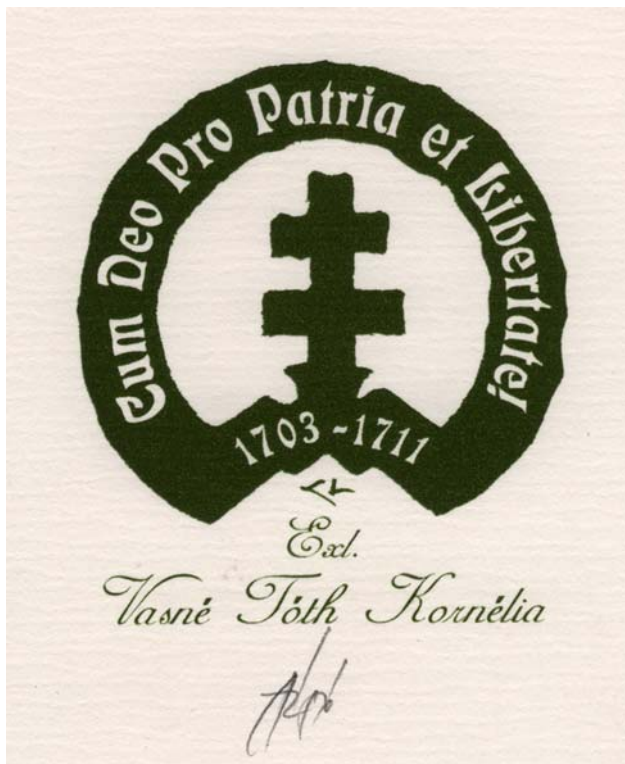
2. ábra: Varga Edit linómetszete, X3, 2011, 141×71

3. ábra: Haranghy Jenő grafikája, P1, Op. 134 (1926), 57×42

pénznekem a rézdénár, rézpoltúra, aranyforint, ezüst féltallér, ezüst poltúra voltak. Érmek ábrázoló ex libriseket készített *Andruskó Károly*: Szigeti István nevére *Pro libertate* felirattal, és *Kerékyártó László* (1950–) *Cum Deo pro Patria et Libertate!* (Istennel a hazáért és a szabadságért) szöveggel, Vasné *Tóth Kornélia* nevére (2011). (4. sz. ábra)

A várak mindig fontos védműveket jelentettek, ezért a Habsburgok igyekeztek eltüntetni őket. I. Lipót császár 1702-ben kiadott általános várrombolási rendeletének végrehajtását

4. ábra: Kerékyártó László számítógépes grafikája, CAD, 2011, 74×65

azonban a Rákóczi-szabadságharc megakadályozta, így mekkülhetett meg több várunk is a pusztulástól. A várakat kisgrafikákon, ex libriseken is csodálhatjuk. *Imre Lajos* (1936–): A kuruc szabadságharc tizenkét nevezetes vára (Bp., 1976) címmel, Rákóczi születésének 300. évfordulója alkalmából fametszeteket készített a nevezetesebb erősségekről. Az albumban Gyula, Borsi, Munkács, Nagysáros, Tokaj, Sárospatak, Szerencs, Vaja, Marosvásárhely, Krasznahorka, Déva, Sümeg várai szerepelnek. (A várak állapota Tokajt kivéve az 1976-os állapotot mutatja.) Borsi II. Rákóczi Ferenc szülővárosaként ismert. Nagysáros kastélyában fogták el Rákóczit 1701-ben a francia királlyal folytatott levelezése miatt. Krasznahorka onnan nevezetes, hogy a Rákóczi-szabadságharc idején Krasznahorka urai, az *Andrássy* fivérek közül öten (István, György, Pál, Miklós és Mátyás) csatlakoztak a kurucokhoz.

Ürmös Péter (1956–) 2011-es, nevemre készített ex librise a Rákóczi-portré mellett feltűnő sárospataki várral a Rákócziak egyik központi tartózkodási helyét mutatja be. *Fery Antal* is készített 1985-ben, Rákóczi halálának 250. évfordulójára Rákóczit a sárospataki várral ábrázoló ex librist (op. 1717.) A várat 1703-ban vették be Rákóczi kurucjai. A vezérlő fejedelem 1708-ban hivatott össze ide országgyűlést, mely a szabadságharcban harcoló, mindvégig kitarító jobbágyok felszabadításáról határozott.

Vecserka Zsolt (1941–) erdélyi grafikus fametszetű ex librise (X1) *Munkács* várát mutatja be, mely fontos szerepet játszott a szabadságharcban, Rákóczi legkedvesebb vára volt. A vár kuruc ostroma 1703 novemberében kezdődött és 1704. február 16-án a kuruc sereg győzelmével ért véget. Rákóczi azonnal beköltözött és innen irányította a szabadságharcot, hozzálátott a vár megerősítéséhez. Munkács vára tartotta magát legtovább a kuruc szabadságharcban, 1711. június 24-én kapitulált.

Andruskó Károly (1915–2008) *Fülöp Irén* nevére *Sümeg* várát ábrázoló ex librist készített. Sümeg 1705-ben nyitotta meg kapuit *Bottyán János* kurucjai előtt. A trencsényi döntő csatavesztés után, 1709-ben *Heister* foglalta vissza, majd 1713-ban leégett.

Bánsági András (1914–) kisgrafikája *Siklós* várát mutatja be. A Rákóczi-szabadságharcban *Siklós* népe a kurucokat segítette. *Vak Bottyán* seregei *Béri Balogh Ádám* vezetésével itt táboroztak. Az itteni harcokat örökíti meg *Örsi Ferenc: A Tenkes kapitánya* c. regénye.

Árva vára az egykori Magyarország legfestőibb várainak egyike volt. A Rákóczi-szabadságharcban 1703. december 5-én került kuruc kézre, és csak 1709 áprilisában, kiéheztetéssel foglalták vissza a császáriak. Több ábrázoláson is megjelenik, többek között *Sajtos Gyula* ex libriséen, *Csiby Mihály* és *Moskál Tibor* *Szj Rezső* nevére készített ex librisein. (5. sz. ábra)

A szabadságharc bukásában meghatározó esemény volt az 1708. augusztus 3-án bekövetkező trencsényi csatavesztés,

5. ábra: *Moskál Tibor* fametszete, X2, Op. 223 (1976), 66×65

melynek során Rákóczi lova felbukott, kiadta párját. Trencsén váráról Moskál Tibor készített ex librist, Szj Rezső nevére. E vereségtől kezdve megszaporodtak az árulások. A nemzeti összefogás egyre erőteljesebben bomlani kezdett, a hanyatlást nem lehetett megállítani.

1711-ben Rákóczi kénytelen volt fegyverszünetet kötni, majd tárgyalásokat folytatni *Pálffy János* tábornaggal. Erre a vajai kastélyban került sor. *Fery Antal* a vajai várat bemutató alkalmi grafikája II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából, az 1976-os vajai emlékünnepekre készült.

Rákóczi a fegyverszüneti tárgyalások után Lengyelországba utazott, közben Károlyi Sándor megkötötte a szatmári békét Pálffy János császári főparancsnokkal (1711. április 30.). A

6. ábra: Csiby Mihály linómetszete, X3, Op. 79a (1976), 95×70

szatmári békekötést, és az ezt követő majtényi fegyverletélt örökíti meg Csiby Mihály *ex librise*, melyet a grafikus 1976-ban, a Debreceni Csokonai Kör nevére készített (ezen kuruc katona látható, kezeiben földre hajtott zászlóval). (6. sz. ábra)

Ezt követték a száműzetés, a bujdosás évei: Lengyelországban, Franciaországban, majd Törökországban. Rákóczi és társai 1720-tól tartózkodtak Rodostóban. A rodostói ház mását a II. világháború idején, 1940/43 folyamán Kassán is felépítették. Az épület 1991-től ad helyet a Rákócziak idejét bemutató kiállításnak.

Hosszú évtizedeken keresztül Rákóczi fejedelem emlékét mint a lázadó magatartás jelképét erőszakkal háttérbe szorították, ő maga hazaárulónak volt kikiáltva. Az idők azonban fokozatosan megváltoztak, létrejött az osztrák-magyar kiegyezés és II. Rákóczi Ferencről, a kurucokról újból szabad volt beszélni. Magyarországon megkezdték a múlt feltárását, és főleg Thaly Kálmán történésznek köszönhetően 1889-ben Konstantinápolyban újból felfedezték Rákóczi sírját. 1903-ban a szabadságharc kitörésének 200. évfordulóját már megünnepelték. 1904-ben Ferenc József uralkodó beleegyezett a hamvak hazahozatalába, így kerülhetett sor 1906-ban II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetésére a kassai székesegyház altemplomában. Fery Antal 1986-os, Szij Rezső számára készített *ex librise* a kassai székesegyházzal, a Rákócziak címerével állít emléket az eseménynek.

A kuruc témájú kisgrafikák, *ex librisek* ismertetésével mindannyiunk számára új, tágabb kontextusba helyeződhetett a Rákóczi-szabadságharc időszaka, sok adalékkal gazdagodhattunk általa. A korszak *ex libriseken*, alkalmi grafikákon való megjelenítése, bemutatása a hagyományápolás, a kultusz részeként az utókor, a mi felelősségünk. Ezt pedig nemcsak az aktuális évfordulók kapcsán érdemes felvetni.

V. Tóth Kornélia

A Kisgrafika Barátok Köre Egyesület
internetes honlapja:
www.kisgrafika.hu

HATVAN ÉV – HATVAN GRAFIKA

König Róbert kiállításai

Az elmúlt esztendőben – születésének hatvanadik évfordulóján – két kiállításon is köszöntötték König Róbert grafikusművészt, a Képzőművészeti Egyetem tanárát. Az elsőt – a Kortárs Művészeti Fesztivál keretében – szülővárosában, Székesfehérváron a Vörösmarty Társaság, a másodikat Budapesten, a Magyarországi Német Írók és Művészek Egyesületének (VUdAK) rendezésében mutatták be. A rendkívül gazdag életműből minkét kiállításon más és más alkotásokat láthattunk, ám a lehetőségekhez képest az életmű egészébe kínáltak bepillantást. Fehérváron az érdeklődők megtekinthették grafikai mappái (*Cornwaltól Edniburghig, Dort drunt an der Donau, Hullámzó vizeken járok, Hyppocreme*), és az általa illusztrált könyvek (Kalász Márton, Bakonyi István, Nyíri Tamás, Warvasovszky Emil, Tóth Éva művei) egy részét is. Először mutatta be a főiskolás korában, 1970-71-ben készült finom rézkarcait (*Székesfehérvári piac, Bandi bácsi* stb.), *Drapéria* című krétarajzait. Azt, hogy fehérvári emlékei mindig jelen vannak és újra értékelődnek művészetében, jelzi az *Ex luto Alba Regia* című fametszete, amely a sárból kiemelkedő egykori várost ábrázolja: a háttérben épülő katedrális előtt, a kép felületének szinte minden négyzetcentiméterét kitöltő sok alakos (király, királyné, püspök, tervrajzát tanulmányozó építőmester, kőfaragó, páncélos vitéz) kompozíció méltó tisztelgés szülővárosa előtt. (Budapesten láthattuk a *Maulbertsh in Stuhlweinsburg* 1-2. című metszeteit.) Nagy hatású sorozatainak (*Az Apokalipszis lovasai, Delphoi, Ulmi hajók, Vadászskantáta, Varázsfuvola* stb.) lapjai mellett számos újabb grafikáját, köztük a középkori skót balladák ihlette rajzait, könnyedebb hangvételű akvarelljeit, ecsetrajzait, vegyes technikával készült műveit is bemutatta. Pesti kiállításán láthattuk két új, nagy méretű, lovakat a legkülönbözőbb testtartásban ábrázoló kompozícióját és egy Madonnát ábrázoló metszetét. (A kiállítást felesége, Lelkes Mária emlékének ajánlotta.) És természetesen mindkét kiállításon láthattunk egy kisebb válogatást kisgrafikaiból is. Fehérváron a húsvéti és karácsonyi üdvözlő lapjait, Pesten *ex libriseit*.

Hosszú időn át foglalkoztatta képalkotó fantáziáját a német parasztháború korában élő festő, Jerg Ratgeb, akit a baden-württembergi tartományban található városka, Pforzheim főterén, 1526-ban felnégyeltek. (A történetírás úgy tudja, hogy a paraszti seregekkel való kapcsolattartás miatt ítélték el.) Leg-

König Róbert linómetszete, X3, 350×500 mm
Josef Michaelis: Ördögűzés